

Til Helse- og omsorgsdepartementet

Høringsuttalelse om fastlegeordningen

Aksjon La Barna Leve er på kristent grunnlag engasjert av retten til liv fra unnfangelsen til naturlig død. Striden om fastlegeordningen reflekterer en dypere og uløst konflikt mellom statens verdigrunnlag på den ene side og dagens rettighetsideologi på den andre side. Kristendommen krever en motkultur, der det ikke bare handler om retter, men også om plikter til å ta vare på de svake, og de svakeste av de svake. En motkultur som setter nestekjærlighet foran selvrealisering. Og som kjenner en autoritet som er større enn folkeflertallets. De handlinger det er strid om i denne saken, er handlinger som kommer i konflikt med en samvittighet som er bundet av grenser som ikke kan overskrides. En kan ikke trosse disse grenser uten fare og skade for en selv. Vi mener at det er et gode å ha talspersoner for det ufødte liv i helsevesenet. De bør ikke vingeklippes, men vernes om og møtes med godvilje. I det følgende vil vi gjøre greie for dette synet.

1. Statens verdigrunnlag: Vår kristne og humanistiske arv

Etter grunnlovsendringen 21. mai 2012 lyder *grunnlovens* § 2 første punktum slik: "Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv." Dette viderefører den tidligere bestemmelsen om at den evangelisk-lutherske religion forbliver statens. I vår tid var denne paragrafen i praksis blitt svekket ved at den ble tolket som en forpliktelse for det statlige kirkestyret, men ellers ikke som en begrensning av lovgivningsmyndigheten. Ved endringen i 2012 ble en slik uklarhet fjernet. Folkets representanter har i grunnlovs form forpliktet seg på vår kristne og humanistiske arv. Det er også retningsgivende for tolkningen av andre punktum om å sikre demokrati, rettsstat og menneskerettigheter.

Vår kristne arv er et forholdsvis entydig begrep. Denne arven er knyttet til den kristne kirkes nærvær i landet og folket, først i form av middelalderens katolske kirke, fra 1500-tallet i form av den evangelisk-lutherske kirke og i nyere tid i form av et mangfold av kirkesamfunn. I stor utstrekning har kirkelæren vært definert av bekjennesskrifter fra den gamle kirke og fra reformasjonstida. En særlig stilling i folket har i så måte Martin Luthers lille katekisme hatt. Når grunnloven taler om kristendom som arvegods, vil vi i vår sammenheng peke på to arvestykker, som vi finner i Bibelen, i katekismen og i kristen tenkning og praksis: Det kristne menneskesyn og De ti bud.

Det kristne menneskesyn skiller prinsipielt mellom mennesker og andre arter. Bibelens tale om mennesket gir oss et uendelig verd og en ufattelig ære. Gud har

skapt oss i sitt bilde, Guds Sønn er blitt en av oss, og han har lidt døden for oss, for at vi skal kunne være Guds barn i all evighet. Kristne sier at ett menneske er mer verd enn hele verden.

De ti bud, som Gud gav israelittene gjennom Moses, har gjennom tidene vært en ramme både for kirkens etiske undervisning og for statens lovgivning. Alle Guds bud samles i det dobbelte kjærlighetsbudet om å elske Gud og sin neste.

Det femte bud (2Mos. 20,13) lyder: "Du skal ikke slå i hjel." Luther forklarer det slik i Den lille katekisme: "Vi skal frykte og elske Gud, så vi ikke gjør vår neste noen skade eller noe ondt på hans legeme, men hjelper og støtter ham i all nød." At vi ikke skal myrde, finner Luther det ikke engang nødvendig å nevne i forklaringen. Men det er viktig å merke seg at den kristne kirke fra de eldste tider har sett på det femte bud som et *forbud også mot abort*. Fosterfordrivelse og spedbarnsdrap var slett ikke ukjent i den gresk-romerske verden, men jøder og kristne stod for en motkultur. Som eksempel nevner vi skriftet som kalles "De tolv apostlers lære" (Didakje), og som gjerne dateres til omkring år 100 eller ennå tidligere. De første kapitlene er elementærundervisning om de to veger, livets veg og dødens veg. Her fikk søkende mennesker klar beskjed om hva kristendom er i forhold til hedenskapets ringeakt for menneskeverdet. Den som går på livets veg, dreper verken det ufødte eller det nyfødte barnet: "Du skal ikke drepe et barn (gresk: teknon) ved abort, og heller ikke drepe et nyfødt barn." (Did. 2,2). På dødens veg går slike som ikke forbarmer seg over den fattige, ikke vil ha besvær med den som har det besværlig, slike som dreper barn og ødelegger Guds skapning (Did. 5,2). Diakoni og livsrett går sammen. På samme måte underviser Barnabasbrevet (trolig ca. år 130) om lysets veg og den svartes veg. Det foreligger i det hele en rekke vitnesbyrd om den bestemte avvisningen av fosterdrap i oldkirken.

Den kristne kirke har alltid fastholdt at det som avles av mennesker, er *mennesker* og dermed vernet av det femte bud. Når sædcelle og eggcelle blir ett, er *trejperson* der. Livet begynner ved unnfangelsen. Den romersk-katolske kirke taler på kristenhetens vegner når den sier: "Menneskelivet må helt og fullt aktes og forsvares helt fra unnfangelsesøyeblikket av." (Den katolske kirkes katekisme, art. 2270) "Menneskeverdet er absolutt og uanfektbart uansett på hvilket stadium av livets utvikling mennesket befinner seg", som Den norske kirkes bispemøte uttalte i 1998. Og kirkegjengere kjenner bønnen om vilje til / hjelp til "å verne om menneskets verd fra livets begynnelse til livets slutt".

Vår humanistiske arv er ikke et så entydig begrep, ettersom bestemmelsen humanistisk idehistorisk og filosofisk sett har varierende tilknytning. Men grunnlovens uttrykk vår "humanistiske Arv" kan i alle fall ikke tolkes i motsetning til vår kristne arv. Det er snarere uttrykk for at budet om nestekjærlighet og respekten for medmenneskers liv og verd finner gjenklang også der den kristne tro ikke finnes. Det er naturlig å assosiere vår humanistiske arv med fellesverdier som anerkjennelse av menneskers like verd og frihet fra undertrykkelse, og dermed også av samvittighetsfrihet. Menneskene "bør handle mot hverandre i brorskapets ånd", som FN's menneskerettserklæring uttrykker det (§ 1). Når dette er kombinert med vår kristne arv, er det fullstendig meningsløst at respekten ikke også skal gjelde våre

ufødte medmenneskers ukrenkelige livsrett. Det handler om ansvar og omsorg for våre medmennesker, enten de er fødte eller ufødte.

2. Problemstilling: Det gjelder livet

Departementet legger som premiss at såkalte pasient- og brukerrettigheter står i veien for full aksept av fastlegers reservasjonsrett. Fine ord om verdien av samvittighetsfrihet og høg etisk bevissthet får ikke det gjennomslag de burde ha i praksis. Fastleger som reserverer seg, behandles i realiteten som problem.

Denne måten å se det på, er grunnleggende bestemt av at det *egentlige* problemet ikke tematiseres. Det egentlige problemet er at *menneskeliv drepes og dør*. Og problemet er de lover som baner veg for uretten mot våre minste medmennesker. *Lovgiver* setter seg ut over verdigrunnlaget i grunnloven. Da det politiske flertall baserte seg på tanken om et gradert rettsvern for ufødte, var det fra første stund i strid med den kristne kirkes lære, og dermed i strid med verdigrunnlaget i grunnloven. I ønsket om å bygge et rettighetssamfunn glemte en at de aller minste i livets første dager, uker og måneder har del i samme menneskeverd som fødte barn og voksne. I en ekstrem individualisme glemte en menneskepliktene.

Også mange som har deltatt i debatten, ser ut til å blende av for det faktum at det verken er kvinnen eller legen som er i sentrum av konflikten, men den minste og svakeste parten, det ufødte liv.

3. Omstridte handlinger

Etter det vi skjønner, kan de omstridte handlinger rubriseres som handlinger i strid først og fremst med det femte bud, men også med det sjette bud. Men er det handlinger som krenker ufødtes livsrett og kristen seksualetikk, da må den kristne kirke fordømme dem som synd, uansett hva et demokratisk flertall mener.

Departementet tenker for smalt om hva som forårsaker alvorlige samvittighetskonflikter. Uten noen drøfting sier departementet kontant: "Reservasjonsadgangen skal ikke omfatte forskrivning eller innsetting av prevensjon eller henvisning til assistert befruktning." Høringsnotatet innrømmer at det er alvorlige samvittighetskonflikter knyttet til å henvise til abort. En bør videre erkjenne at det samme gjelder befatning med prevensjonsmidler som hindrer eller kan hindre implantasjonen, og dermed virker eller kan virke som tidlig-abort-midler. Likeså bør en erkjenne at det er knyttet alvorlige samvittighetsproblemer til å henvise til kunstig befruktning, der det både handler om et lotterispill om menneskeliv, og om å gripe inn i den gudgitte sammenhengen mellom mor, far og barn innenfor ekteskapets ramme. En bør forstå at det ikke gjør saken enklere når det forventes at alt det som nå med et tilslørende uttrykk kalles reproduktiv helse, skal dekkes også for mennesker som lever fjernt fra kristen seksualmoral. I det hele tatt er det utilbørlig at staten, som har ansvar for å ha satt fastleger i samvittighetskonflikt, skal mene at den

har etisk kompetanse til å definere omfanget av konflikten. Enhver må ta ansvar for sine handlinger, også som yrkesutøver. Og noen ganger kommer en til grenser en ikke kan krysse. "Ingen kristen må medvirke til fosterdrap, eller ha befatning dermed", heter det således i et tverrkirkelig opprop, undertegnet i 1934 av Oslo biskop, den romersk-katolske biskopen i Norge og en rekke frikirkelige ledere. Og som Den katolske kirkes katekisme sier i art. 2271, forblir kirkens urgamle lære om at framkalt abort er galt, uforanderlig. Vi må spørre: Forstår politikere hvilket integritetsmord de krever om ikke leger får lov å nekte å sette inn spiraler eller skrive ut hormonelle prevensjonsmidler, eller ikke får lov å nekte å henvise til abortingrep eller kunstig befruktning?

4. Samvittighet

Diskusjonen rundt reservasjonssaken gir dessverre inntrykk av at politikere og menigmann svært ofte er villig til å overkjøre samvittigheten. Men den som er *samvittighetsbundet*, kan ikke kompromisere med sine absolutter. Han kan ikke la motparten definere hans frihetsrom. Debatten har avslørt en skremmende mangel på forståelse av dette. Det er i seg selv et uhyggelig utviklingstrekk i samfunnet. Noen synes å mene at en med sin personlige integritet i behold skal kunne kjøpslå med samvittigheten og selge ut stykker av sin internaliserte moralske forpliktelse fordi andre mener at det ikke kan være noen krenkelse av samvittighetsfriheten. Hvilket menneskesyn ligger da bak? Eller er det bare juridiske fiksfakserier? Ønsker en egentlig et samfunn der mennesker som lytter til sin egen samvittighet, ikke passer inn? Denne vår kritikk rammer selvsagt de mangfoldige begrensninger departementet prøver å legge på reservasjon i praksis.

Bakgrunnen for *begrepet* samvittighet må søkes i gresk filosofi, ikke minst i stoicismen. Samvittigheten som antropologisk *fenomen* erkjennes i ulike religioner og kulturer. I en utbredt tradisjon er samvittigheten oppfattet som en medfødt bevissthet om godt og ondt. Den danner grunnlag for erkjennelse av den naturlige lov, for rettsfølelse og rettstenkning (så både i katolsk moralfilosofi og i protestantisk antropologi). I en naturalistisk og evolusjonistisk tradisjon oppfattes samvittigheten mer som funksjon av arv og miljø. Som en del av den menneskelige natur som gjør oss til moralsk bevisste vesener, må samvittigheten vernes og respekteres. Martin Luthers berømte ord er vel generasjoners skolepensum: "Det er verken trygt eller sunt å handle mot samvittigheten."

Men også kristne tenkere erkjenner at samvittigheten ikke er kilde til objektiv kunnskap om rett og galt, men at den er en dømmende instans i personligheten, som er avhengig av justeringer og normer å dømme etter. Samvittigheten er altså personlig, men ikke privat. Den reflekterer ikke bare den enkeltes moralbevissthet, men også hva vi sammen med andre holder for sant. Vi minner igjen om Luther, som sa at hans samvittighet var fanget i Guds ord. Derfor kunne han ikke gi etter.

Dette betyr at ikke alle mennesker kjenner seg bundet til i samvittigheten, trenger å være etisk rett i objektiv forstand. Men det betyr at samvittigheten er et organ i den menneskelige personlighet som ikke uten alvorlig fare kan trosses av en selv, og som

krever respekt fra andre. Og i vår sammenheng er det jo på ingen måte tale om å være bundet av aparte privatmeninger, men av vel begrunnede etiske slutninger. Da er det utilbørlig at samfunnet setter en på valg mellom å gå på akkord med samvittigheten og å gå fra sin stilling.

En samvittighet som er bundet til Guds bud, er ikke en privat samvittighet. Den kan overhodet ikke avfeies som refleks av en "privatmening". En kristen vet at han er forpliktet på en etikk som ikke er privat. Men den er hans fordi den er Guds kirkes etikk, og i virkeligheten er den også etter kristen lære allmenngyldig. Og at det femte bud, "Du skal ikke slå i hjel", taler sant om forholdet til vår neste, vet enhver rettenkende borger.

5. Reservasjon

Spenning og konflikt mellom menneskers samvittighet og politisk vedtatte lover er ikke nytt. "Samvittighetens bud er viktigere enn de lover makthaverne gir for å gjennomføre sin politikk", sa Kåre Willoch en gang (på fjernsyn 5. desember 1991). Som i et lynglimt gav han her et forløsende svar til mennesker som utsettes for utidig press. Men det er ikke et billig svar. For den som er bundet i samvittigheten, handler det ikke om reservasjons*mulighet*, men om reservasjons*plikt*. Enten anerkjenner samfunnet min rett til å reservere meg, eller så gjør samfunnet ikke det. I siste tilfelle opptrer samfunnet totalitært, og det spiller da ingen rolle om det er et flertalls- eller et mindretallsstyre. Samvittigheten settes under press, og det blir en plikt å være ulydig.

Samvittighetstvang hører ikke heime i Norge. "Frit tør han tænke, og frit tør han tale, Frit tør han virke til Norriges Held", skrev (seinere høgsterettsdommer) Henrik Anker Bjerregaard i sin nasjonalsang om nordmannen. Skal det ikke være slik når grunnlovens to hundre år feires?

Det grenser til det ubegripelige når departementet ser for seg at kommunen av ulike grunner kan si opp en avtale om reservasjon. Skal legen da pålegges å utføre noe han har reservert seg mot å gjøre fordi det strir mot hans samvittighet? Hva er det for et samfunn vi lager?

6. Kristne yrkesutøvere

Kristne er lojale borgere, som ikke i utrensmål setter seg opp mot lover og regler. Men de kjenner en autoritet som står over statsmaktens, og den autoriteten er de bundet til i samvittigheten. Som døpte mennesker er de bundet til Guds lov, og de vet at en skal *lyde Gud mer enn mennesker*, som Bibelen lærer (Apg. 5,29). Således sier den evangelisk-lutherske kirke at kristne skal lyde øvrigheten og lovene, men dersom det som øvrigheten påbyr, ikke kan skje uten synd, skal en lyde Gud mer enn mennesker (Den augsburgske bekjennelse, art. 16). Når Likestillingsombudet mener at det (i en hypotetisk situasjon) ikke er ønskelig å vite at ens lege er blitt nektet å

reservere seg, må det være nummeret før dette ombudet rett ut sier at mennesker med en samvittighet som setter grenser, ikke er ønsket som fastleger. Svært mange pasienter og brukere vil derimot ønske å ha samvittighetsbundne leger og vil beklage om de blir presset ut. Og kvinner som tenker på abort, bør få møte helsepersonell som er i stand til å tale det ufødte barnets sak. Det er en forsimpning å definere kvinnen som rettighetshaver og legen som yter av en offentlig tjeneste. Den gravide er i en vanskelig situasjon, og reservasjonslegen ønsker selvsagt å være et medmenneske for både henne og det ufødte barnet. Å presse slike yrkesutøvere til å gå på akkord med samvittigheten er utilbørlig, og det innebærer en melding om at de ikke er ønsket på arbeidsplassen. Å pålegge legen å underlegge seg et anstaltsmakeri hvor abortsøkende bare skal skysses videre, kan også volde samvittighetskonflikt, og er i det hele utilbørlig.

Debatten har avslørt sterke sekularistiske og kristendomsfiendtlige strømninger som kan gjøre mange sorgtunge. Når kristne blir beskyldt for å være kjærlighetsløse, kvinnefiendtlige og dømmende, beholder disse ord av biskop Per Lønning i 1974 sin gyldighet:

”[D]et er en skjebne ansvars-våkne kristne har måttet finne seg i til alle tider, og som, etter alt å dømme, vil høre mer og mer til dagens orden i årene fremover: å bli misforstått og fordømt nettopp på denne måten. Ethvert standpunkt som sier et avgjort nei til det flertallet forlanger, vil bli stemplet som ”dømmesyke”. Og enhver handling som ikke retter seg etter de krav som ”tiden” stiller, vil bli hengt ut som ”kjærlighetsløshet”. Bibelen selv er full av vitnesbyrd om at det vil være slik, og full av oppfordringer til å bære påkjenningen med frimodighet.”

(Fra brev 19.11.1974 til sjukepleieelever som bad om fritak ved gynekologisk avdeling på Sentralsjukehuset for Akershus)

7. Lokalstyret

Vi kan heller ikke unnlate å protestere mot å pålegge kommunene og kommuneadministrasjonene å sørge for at kvinner får sine såkalte pasient- og brukerrettigheter slik at ikke noe liv blir spart. Mennesker må få lov til å engasjere seg i lokal politikk og administrasjon ut fra helt andre målsetninger enn dette. Som kristne har vi ikke noe mandat til å gi noe råd som skal hjelpe staten til å fortsette med uretten, men derimot et mandat til å påpeke motsetningen mellom et demokrati uten grenser og det verdigrunnlag staten i grunnloven bekjenner seg til.

For Aksjon La Barna Leve

Ragnar Andersen, prest / statsstipendiat, PhD

østlandskontakt

ragnar.andersen@combitel.no

(e. f.)